

nek-92

KNIHOVNA „VŠEHRDU“ Č. 13.

PRŮMYSLOVÁ POLITIKA.

Napsal

Dr. JOSEF GRUBER.

Publikací „Všehrdu“ číslo 58.

V PRAZE,

Nákladem Spolku československých právníků „Všehrd“.

1 9 2 2.

5I 4282.

~~P.K. 156~~

PRŮMYSLOVÁ POLITIKA.

Dr. JOSEF GRUBER.

KNIHOVNA
VYSOKÉ ŠKOLY OBCHU
V PRAZE.

Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“.

1922.

ZF21

5865

TISKEM B. STÝBLA V PRAZE.

§ 1. Pojem a ráz průmyslové výroby.

I. Průmyslem zoveme veškerá odvětví výroby, která se zabývají mechanickým nebo chemickým zpracováním s u r o v i n k tomu cíli, aby tyto změnou své p o d s t a t y (na př. z obilí mouka a chléb, z hadrů papír) nebo jen změnou svého t v a r u (z dřeva člun nebo stůl, ze lněných vláken plátno a prádlo) staly se teprve způsobilými nebo alespoň způsobilejšími ukojovati určité potřeby lidské.

Výraz p r ů m y s l bývá arci v obecné mluvě omezován často jen na průmyslovou v e l k o v ý r o b u — mluví se na př. o zvláštní »průmyslové« politice nebo podpoře »průmyslu« a pod. — kdežto pro drobnou výrobu průmyslovou vyhrazuje se slovo »ž i v n o s t« a mluví se pak opět o politice živnostenské, o zvelebování živností a j.

Avšak výraz ž i v n o s t opět — v n á r o d o h o s p o d á ř s k é m smyslu — znamená vůbec všelikou samostatnou a trvalou činnost hospodářskou, pro zabezpečení trvalého d ů c h o d u provozovanou, takže v pojem živnosti spadají též, a sice jako nejpůvodnější »živnost« hospodářství polní a lesní, dále i obchod, dopravnictví a osobní služby, výkony advokátů a lékařů, činnost spisovatelská a p. (nikoliv však nesamostatné práce nádenické a čelední služby, úřednická povolání, a dnes vylučujeme z pojmu výroby po živnostensku provozované i výrobu pro vlastní potřebu), v p r á v n í c k é m smyslu pak rozumějí se živnostmi opět jenom v ý d ě l k o v é p o d n i k y a veškerá samostatně provozovaná z a m ě s t n á n í, v určitém státě a v určité době všeobecnému živnostenskému řádu podléhající.

P ř e d m ě t e m průmyslového zpracování jsou s u r o v i n y, t. j. produkty, jež okupací nebo prvotnou výrobou byly z říše živočišné, rostlinné či nerostné vytěženy ve formě, k přímému ukojení lidských potřeb ještě nepříhodné. Práce s těžením surovin o sobě spojené (sekání a mlácení obilí, kácení stromů, česání ovoce, dobývání a čištění řepy, kopání rud) nejsou průmyslem, průmysl počíná zpracováním

suroviny o sobě již hotové (již tedy na př. mletím obilí, osekáváním klad).

V ý z n a m průmyslu v tom záleží, že se jím suroviny k lidské potřebě přizpůsobují a tím, jakožto p o l o t o v a r y a na konec t o v a r y, vyšší hodnoty nabývají.

II. Průmyslová výroba má tyto význačné rysy:

1. P ř í r o d n í č i n i t e l é, zejm. vlivy klimatu a složení půdy, ustupují p o m ě r n ě do pozadí, pokud nejde o ložiska surovin a pomocných látek (uhlí, dříví, zeminy) nebo o využitkování přírodních sil motorických.

2. R ů z n é d r u h y průmyslové výroby nejsou tudíž vázány tou měrou na určité s t a n o v i š t ě jako na př. produkce rýže, vína, obilí atd. při výrobě zemědělské, u průmyslu jest tudíž možno i umělé místní přenášení a místní koncentrace.

3. Tím větší význam mají v průmyslu výrobní činitelé p r á c e a k a p i t á l, ač ovšem zase vzájemný jich poměr není při všech formách průmyslové výroby stejný. S postupem vývoje s t o u p á vůbec v průmyslu význam činitele k a p i t á l o v é h o naproti pracovnímu a u v n i t ř kapitálového činitele stoupá opět význam kapitálu s t á l é h o (nástroje, stroje, provozovny) naproti o b ě ž n é m u (suroviny, pomocné látky), který při starších formách výroby měl větší menší převahu (sr. zařízení a provozování dílny řemeslnické a naopak strojní továrny).

4. Průmyslovou výrobu lze pomocí kapitálu i práce zpravidla libovolně rozmnožit, zvýšená produkce má v jistých širokých mezích v zápětí p o m ě r n ě s n i ž o v á n í v ý r o b n í h o n á k l a d u, čehož důsledkem jest v průmyslu tendence k s o u s t ř e d ě v á n í v ý r o b y v podnicích vždy větších a větších.

5. Poněvadž doba ku p ř e t v o ř e n í, suroviny v tovar potřebná (t. zv. v ý r o b n í p e r i o d a) je v průmyslu oproti zemědělství poměrně krátká a pokrokem techniky ustavičně se zkracuje (na př. předlouhé staré a krátké novější způsoby vydělávání koží), vrací se značná část kapitálu k výrobě vynaloženého prodejem vyrobených tovarů k výrobcí poměrně záhy zpět, i jest mu umožněno použití ú v ě r u k r á t k o d o b é h o, kdežto v zemědělství vůbec převládá úvěr dlouhodobý.

6. Pojem průmyslu v hořejším smyslu je nezávislý na určité organizaci hospodářské; spadáť v něj jak přeměna látek u primitivních

národů od prvotné výroby ještě neodloučená, tak řemeslnická práce zákazková, tak konečně moderní osamostatnělá výroba zboží na hromadný odbyt a zejm. pro obchod (trh) zahraniční, mezinárodní.

§ 2. Druhy průmyslu.

Lze lišiti:

1. průmysl m e c h a n i c k ý a c h e m i c k ý dle toho, změní-li se zpracováním pouze f o r m a (tvar), či sama p o d s t a t a suroviny (na př. mechanické zpracování kovů, dřeva, kamene, hlíny, papíru, chemické zpracování řepy v cukr, sladu v pivo); některé živnosti náležejí k oběma kategoriím (na př. sklářství, pekařství);

2. průmysl z e m ě d ě l s k ý, je-li surovinami, jež zpracovává, úzce spojen s tuzemskou produkcí zemědělskou, j. mlynářství, lihovarství, pivovarství, cukrovarství, škrobařství, sušení čekanky a pod.), a n e z e m ě d ě l s k ý.

3. Již Adam Smith rozlišuje průmysl ze surovin d o m á c í c h, ježž zove p ř i r o z e n ý m, či průmysl, který zpracovává suroviny d o v e z e n é a ježž zove plodem obchodu zahraničního;

4. průmysl pracující na m í s t n í o d b y t či na vzdálený t r h n á r o d n í či m e z i n á r o d n í, kteréžto rozlišení docházelo výrazu i v právní úpravě dotyčných živností;

5. průmysl vyrábějící p o l o t o v a r y a c e l o t o v a r y (konečné produkty);

6. průmysl h r o m a d n ý, p ř e p y c h o v ý a u m ě l e c k ý.

Dle různého stupně, jehož dosahuje upotřebení práce a kapitálu při zpracování suroviny, aneb dle různé hodnoty, jaké se surovině zpracováním dostává, mluví se dle druhdy o různé (pracovní či kapitálové) i n t e n s i t ě výroby průmyslové. Velmi rozmanitých hledisk užívá statistika pro rozlišení různých kategorií výroby průmyslové.

§ 3. Vývoj průmyslové výroby.

I. Vznikání jednotlivých odvětví průmyslové výroby i forem, v jakých se provozuje, jest výsledkem postupující d ě l b y p r á c e, již se od uzavřeného hospodářství domácnostního odlučovaly j e d n o t l i v é druhy výroby průmyslové a stávaly se předmětem s a m o s t a t n ě činnosti výtěžkové, »živnostmi« v širším smyslu slova.

Průmyslová výroba, dlouho pouze v domácnostním okruhu provozovaná, je tak stará, jako lidské hospodaření vůbec, starší než rodina a starší než rolnictví, protože i nejprimitivnější rolnictví předpokládá nástroje (ke kypření půdy, tření zrn obilních a pod.), právě jako honba a rybolov předpokládá zbraně a lapadla; jakéhos oděvu, náradí a příbytku potřeboval člověk již v nejprvnějších dobách kulturního vývoje a s okupací i prvotnou výrobou bylo od počátku sloučeno i první hrubé zpracování vytěžené suroviny (lisování vína, sušení ovoce, tlučení másla, příprava sýra, tření lnu, osekávání dříví a pod.).

Pravděpodobně staly se s a m o s t a t n ý m p o v o l á n í m nejdříve ony průmyslové výroby, jejichž provozování bylo příliš těžké pro ženu, která původně obstarávala vedlejší (průmyslové) práce domáčí (k historicky prvním řemeslníkům patří kováři, sedláři, zlatníci, kdežto na př. tkalcovství bylo až do 12. a 13. stol. provozováno téměř jen v domácnosti ženami a v cechovních pramenech českých vyskytuje se teprv pozdě; také jméno krejčířů a řezníků z téhož důvodu vyskytuje se teprve v 13. stol., ženskou prací bylo dlouho i pekařství).

Zpracovávány byly vůbec dříve látky z v í ř e c í než rostlinné a tyto dříve než nerostné.

Dříve bylo počato s ž i v n o s t m i, které lze provozovati v d r o b n é m, s malou dělbou práce a malým kapitálem při blízkém a rychlém odbytu.

Živnostenská (podnikatelská) výroba drahých přepychových věcí se rozmohla dříve než průmysl, který pracuje pro potřebu mass. Protože t. zv. střední stav je u většiny samostatně se vyvinuvších národů mnohem mladší než stav pánů a nevolníků, zbývá průmyslu v tuzemsku pouze odbyt pro spotřebu lidí bohatých a vznešených. Z toho plyne, že přepychový průmysl bývá často jakýmsi průkopníkem hromadné všední výroby (hodinky, knihy, výroba nádob z drahokmů předchůdcem jejich produkce z kovů ne-drahých), že primitivní národové jsou ještě dnes schopnější vytvořiti nečetné výtečné výrobky, než mnoho dobrých; že u národů klesajících, které pozbyly největší části svých průmyslů, udržely se nejdéle výroby přepychové.

Rozvoj průmyslu je ve vzájemné souvislosti i s o s o b n í s v o b o d o u. Kde převládá otroctví, t. j. tedy obmezení massy obyvatelstva na minimum lidského živobytí, není dostatečného podkladu pro nejdůležitější živnosti, t. j. ty, které pracují pro obyčejnou hromad-